

Slovenci na Ogrskem.

Spisal Anton Trstenjak.

Ne dolgo ni bilo nič slišati o Slovencih na Ogrskem. Vedeli smo samo, da še žive in samevajo pod krono sv. Štefana, a mislili smo, da se duševno ne gibljejo več. Stari voditelji in rodoljubi so pomrli, in zato so bili mnogi od nas prepričani, da je narod izgubljen za nas. Naslednikov ni bilo dolgo, ali napočila je nova doba, ki je v burni narodnostni borbi porodila novih mož. A ti možje so dvignili stari prapor narodu, kličeč: Vstani!

Nikola Kuzmič je bil prvi katoliški pisatelj. Govoriti nam je tako, ker so protestantski pisatelji gojili svojo književnost, pišoč za svoje protestantsko ljudstvo. Nikola Kuzmič je torej izdal l. 1780. svoje „Szvété Evangeliome“, in to je prva katoliška knjiga. Za njim so se pojavili izmed drugih Košič, Zemljič in Agustič. Košič je spisal narodu nekaj poučnih knjig, a Agustič je izdajal „Prijetela“. Z Agustičem je nehal živeti tudi list, in ko sta legla v grob dva iskrena zagovornika narodnih pravic, Štefan Zemljič in Marko Žižek, osirotelo je književno polje popolnoma. Le v Cankovi je še stari Jožef Borovnjak, ki prosi milosti božje, da mu da dočakati veliko starost svojega očeta.

Edina duševna hrana, ki so jo dobivali in jo še dobivajo naši bratje onkraj Mure, so bile knjige družbe sv. Mohorja. A tudi to je bilo malo. Leta 1887. je štela družba tod 179 članov, potem je število raslo in je bilo leta 1895. že 237 članov, leta 1900. je bilo že 316 članov, leta 1902. celo 351, a zdaj se je zopet začelo krčiti ter je letos (1904) le 306 članov. Ali kaj je to! To je ubogo malo, ako pomislimo, da je vseh Slovencev 74.535 duš in da v hribovitih krajih malone ni nič bralcev.

Mažari še tega ne privoščijo narodu. Srepa gledajo na knjige naše družbe in sovražijo tiste duhovnike, ki jih priporočajo. Mažarskega planinskega društva vestnik, ki izhaja v Budimpešti, napada neusmiljeno družbo sv. Mohorja, in kako je neveden, vidimo iz tega, ko pravi, da knjige tiska neka tiskarnica v Celju. Uničiti hočejo vsako slovensko knjigo v „országu“, kakor so to storili v šoli, iz katere so pregnali naše slovenske učne knjige.

Ob takih razmerah ne morejo posamični rodoljubi ničesar storiti, ker nimajo zaščite ni pri posvetni ni pri duhovski gosposki. Posvetna gosposka je bila vselej sovražna vsakemu narodnemu gibanju. Ako so naši Slovenci imeli kako zaslombo, imeli so jo le pri svojih duhovnikih, nižjih in višjih, a tudi pri škofih. Nekateri škofi so spoštovali bistri slovenski narod in so skrbeli za narodno prosveto. Reči smemo, da so edini prijatelji narodu bili somboteljski škofi, kateri so našim Slovencem med Rabo in Muro vrhovni poglavarji. S škofovsko podporo je zagledala svet prva knjiga, ko je somboteljski škof Szily Janos (Janoš) leta 1780. dal ob svojih stroških tiskati Kuzmičeve evangelije. Drugo izdajo teh evangelijev je preskrbel zopet škof Herzan leta 1804. Herzan je bil rodom Čeh in slavne rodovine grofov Harrachov. Sovražil je Mažare, a iskreno je ljubil naše Slovence in jih hvalil z besedami: „Ego meos Vandalos (Slovene) possum adhibere, ubi voluerim“. Sreča je, da so duhovniki, župniki in kaplani, sami Slovenci, da si je tako vsaj v cerkvi kolikor toliko ohranil gospostvo slovenski jezik.

Razen teh niso imeli Slovenci na Ogrskem dolga stoletja nobenega dobrotnika. Novega zaščitnika in pokrovitelja so spet dobili v somboteljskem škofu, a iskren zagovornik jezika se jim je porodil v pustih prekmurskih hribih.

V somboteljski bogoslovnici sta se seznanila in sprijateljila dva mlada moža. Oba sta bila profesorja teologije. Eden je bil rodom Mažar, a drugi rodom Slovenec. Oba pa sta bila bistra in pravico-ljubna moža. Ni torej čudo, da je „našla slika priliko“. Mažar je bil dr. Istvan Vilmos, ki je postal l. 1901. somboteljski škof, a Slovenec je bil mladi profesor dr. Fran Ivanoci, kateri od leta 1889. deluje kot župnik, dekan in šolski nadzornik „slovenske okrogline“ v prijazni Tišini. Blagovestnik dr. Fran Ivanoci je danes duša duševnemu gibanju, vnema svoje tovariše za narodno delo, a največ, kar je storil in dosegel, je to, da je pridobil nekdanjega svojega tovariša, sedanjega somboteljskega škofa, za slovensko stvar. Uveril ga je, da je narodu treba dajati dobrih knjig, da je treba gojiti narodni jezik in da je nezmislno teptati komu jezik in narodnost. Naši Slovenci smejo odslej spet pisati v svojem materinskem jeziku.

Vsi rodoljubni duhovniki so si oddahnili, ko so izvedeli, da je dr. Fran Ivanoci imel toliko koristnega uspeha in da bodo spet smeli delovati na osirotelem književnem polju. Oduševile pa so jih osobito besede, ko je izjavil škof, da narodu ne sme nihče

jemati jezika, da je treba gojiti narodni jezik in da bode v to svrho on sam založil prvo slovensko knjigo.

Dne 2. julija leta 1903., štev. 2056, je izdal in razposlal škof Vilmos osmim slovenskim duhovnikom okrožnico, seveda v mažarskem jeziku, v kateri pravi: „Slovenci na Ogrskem ohranijo naj svoj stari jezik. Ta jezik je treba braniti in gojiti. Popisuje naj se vse, kar je v slovenski krajini zgodovinskega, n. pr. stare cerkve, narodni običaji, narodna noša, cerkvene in šolske stvari. Izključuje se politika in divji nacionalizem.“ V ta namen je osnoval škof društvo, ki bode vsako leto za 1 krono izdajalo „Koledar“ (10 do 12 pol) in dve spodobno veliki knjižici. Škof sam prosi slovenske duhovnike, naj ga podpirajo, naj širijo „Koledar“ med narodom in naj društvu nabirajo članov. Vso organizacijo koristnega podjetja je zaupal dr. Franu Ivanociju.

Duhovniki so stopili v kolo in „Koledar“ z obsežno vsebino je bil gotov. Ko sem meseca avgusta potoval po onih krajih, pripovedovali so mi stari znanci z veseljem, da skoro pride na svetlo njih „Koledar“, a moj novi prijatelj dr. Ivanoci mi je že poklonil prvi iztisk. To so hitri delavci naši rojaki.

Tiskati je dal škof „Koledar“ ob svojih stroških v somboteljski cerkveni tiskarnici, a zdaj ga že imajo in čitajo s pridom naši prekmurški Slovenci. Naslov je „Koledarju“: „Nájszvetejsega szrca Jezusovoga veliki Kalendár za lúdszto. Na 1904-to Presztopno Leto. Z Dovolenyom Szombotelszke visešnye církvene oblászti. I. letni tecsáj Vsza pravica zadržsána. Cena 60 filerov (30 kr.). Na szvetlo dán od szombotelszke církvene stamparije. Szombotel. Církvena stamparija.“ 4°, str. 114. Ta „Koledar“ je sestavljen po primeru naše družbe sv. Mohorja. Nahajajo se v njem članki raznovrstne vsebine, pobožne in ukovite. Razlaga se narodu, kaj je pomožna blagajnica in kaj se je važnega zgodilo v preteklem letu. Zanimivo pa je, da se nobeden pisatelj ni podpisal. Znamenje časa. Pisatelju je treba biti opreznemu!

Kakor „Koledar“ po „Srcu Jezusovem“, tako se zove tudi društvo. Poleg „Koledarja“ bode društvo izdajalo še po dve knjižici, v katerih se bode poučeval narod v zgodovini, gospodarstvu, veri, šoli, trgovini itd. Dr. Fran Ivanoci priporoča mlado društvo takole: „Da je društvo samo te (tedaj) mogoče nastaviti, či zadosta kotrig (članov) se najde; opominamo vas z vrejlím srcóm se dobre Slovence vogerske naše domovine, ne zamüдите to dobro priliko, štera (ki) se vam ponüja po skrbliivosti i darovitnosti vrloga višešnjega

(višjega) pastira. Či se oni skrbijo za vaš jezik i njega obdržanje, vaša dužnost je nji bogati. S siromaštvom se nišče nemore vö zgučati (izgovarjati), ár nega tak velikoga siromaka, ki v ednom leti edno korono nebi mogao aldüvati (žrtvovati) za svojo düšo. Nesmi biti ni edne poštene katoličanske familie slovenske, štera nebi postala kotrīga toga dobroga Bogi i vsakomi spametnomi človeki prijetnoga društva.“

Že tedaj, ko je izdal somboteljski škof okrožnico, so se zagnali vanj vsi mažarski listi ter so ga napadali in obrekovali, kar se je le dalo. Toda škof je ostal zvest svojim ukrepom in, kakor vidimo, niso ga brezobzirni napadi odvrnili od blágega podjetja. A saj je tudi to bore malo, kar imajo Slovenci in Hrvati na Ogrskem. Pod Dunajem, ob Nežiderskem jezeru in okrog Sombotelja prebivajo Beli Hrvati, katerih je 84.260 duš, a tudi nimajo več nego „Koledar“. Izdali so lani v Gjuru „Koledar“ v 5000 iztiskih s trudom Mate Merčiča, a škof Szechenyi je tudi tu pospeševal razprodajo. V Mejumurju živi 84.356 Hrvatov, a ti nimajo niti „Koledarja“! A kaj to. Mejumurski Hrvati si lahko pomagajo, ker umejo hrvaške knjige, dočim Beli Hrvati ne umejo več književnega hrvaškega jezika. Niže ob ogrskohrvaški meji prebivajo Hrvati Bunjevci. Ti se gibljejo že krepkeje. V Subotici izdaje in urejuje dr. Fránjo Sudarević „Neven“, a tudi ta list je pisan v bunjevškem narečju. Omenjeni Slovenci in Hrvati, ki segajo v dolgi črti od Dunaja do Slavonije in katerih je vseh skupaj 243.000 duš, so bili doslej celo brez svojega „Koledarja“!

Pozdravljamo torej z bratskim veseljem „Koledar“ prekmurskih Slovencev. Ne moti nas, da je pisan v mažarskem pravopisu, ker vemo, da se tudi to da sčasoma predrugačiti. Veseli nas začetek, radostilo pa nas bode še bolj nadaljevanje. Računamo z razmerami preko Mure, zato pravimo: glavna stvar je, da se piše in da narod čim več čita. Ob izdatni podpori pokrovitelja in ob „vrelem srcu“ tišinskega rodoljuba in voditelja nastopajo Slovincem lepši časi. —

